

Sámiráđi ehtalaš njuolggadusat

Mearriduvvon Sámiráđi čoahkkimis 22.09.2018

Áigumuš Sámiráđi ehtalaš njuolggadusaiguin lea duddjot dihtomielalašvuoda ehtalaš gažaldagain ja bagadit mo heive láhttet organisašuvnnas. Njuolggadusat eai leat dievaslaččat, ja danin ferte juohkehaš álo leat diđolaš ehtalaš gažaldagain ja earáid vuostá čábbát láhttet go leat Sámiráđi doaimmas. Jus vásiha eahpečielga ehtalaš diliid, de sáhtta lagamus hoavddas jearrat rávvagiid.

Njuolggadusat galget hehttet dohkketmeahttun láhttema. Njuolggadusat galget maiddái addit dieđu bargiide ja ovddasteddjiide mo sáhttet dieđihit dohkketmeahttun láhttema birra, ja čilget makkár rutiinnat Sámiráđis leat dákkár dieđuid gieđahallamis.

Sámiráđđi galgá leat buorre ja oadjebas arena sihke bargiide ja ovddasteddjiide, gos gudnejahttit ja atnit árvvus buohkaid. Dat mielddisbukta ahte mii fertet leat diđolaččat mo mii láhttet guhtet guoibmámet vuostá ja earáid vuostá geaiguin Sámiráđis lea dahkamuš, ja mo sáhttit easttadit ja gieđahallat riidduid, givssideami ja rohčošemiid. Dat mielddisbukta maid ahte organisašuvdna duodas váldá ovddasvástádusa jus dákkár áššit čuožžilit, ja gieđahallá daid čorgadit ja čielgasit.

Lea Sámiráđi válđočáli ovddasvástádus gozihit ahte bargit ja ovddasteaddjit dovdet dáid njuolggadusaid. Son galgá maid váikkuhit dasa ahte njuolggadusaid čuvvot ja ahte lea buorre bargobiras.

Sámiráđi bargit ja ovddasteaddjit galget:

1. Čuovvut dáid njuolggadusaid árvvuid ja norpmaid.
2. Doahttalit lágaid, lánkaásahusaid ja njuolggadusaid ja árvvus atnit Sámiráđi mearrádusaid.
3. Láhttet dan lánkai ahte Sámiráđđi adnojuvvo árvvus ja lassána máhttu ja áddejupmi sámi áššiin.
4. Viggat garvit dilálašvuodaid mat sáhttet dagahit riidduid Sámiráđi beroštumiid ja persovnnalaš beroštumiid gaskii.
5. Ii dohkkehít alcces, iežas bearrašii dahje eará lagas olbmuid erenoamáš ekonomalaš dahje earálágan ovdamuniid mat sáhttet áddejuvvot váikkuheaddjin, dahje sáhttit váikkuhit politihkalaš daguid ja mearrádusaid.
6. Váruhit vai oskkilduvvon dieđut maid oažžu Sámiráđi áššemeannudeami oktavuodas adnojuvvojit árvvus, ja ii goassige geavahit oskkilduvvon dieđuid maid lea beassan oaidnit bálvalusastis persovnnalaš ovdamuniid joksamii dahje earáid soardimii mange lánkai.
7. Čájehit čorgatvuoda ja govtolašvuoda ekonomalaš áššiin ja Sámiráđi opmodaga oktavuodas.
8. Sámiráđi rollas atnit earáid árvvus. Dat mearkkaša ahte buotlágan rohčošeapmi ja givssideapmi ii galgga dáhpáhuvat. Dát guoská maiddái seksuálalaš sávakeahtes láhttemii.

Sámiráđi bargovuogit seksuálalaš sávakeahtes láhttema dieđiheames:

Sámiráđđi ii man ge láhkái organisašuvnnas dohkket givssideami dahje rohcošeami, dahje eará heivetmeahttun láhttema.

Lea dehálaš ahte buot jodiheaddjit, bargit ja ovddasteaddjit organisašuvnnas easttadit givssideami, rohcošeami ja riidduid. Buohkain lea oktasaš ovddasvástádus fuolahit guhtet guoibmáseaset ja buoremus vuogi mielde doalahit buori bargobirrasa organisašuvnnas.

Rapporterren

Buohkain geat njuolga dahje eahtenjuolga vásihit givssideami/rohcošeami, dahje besset diehttit dan birra, lea ovddasvástádus doalvut ášši viidáset, ja Sámiráđis lea dasto geatnegasvuohta dan giedahallat. Ášši oažžu doalvut váldočállái. Jus váldočállái man ge láhkái lea seaguhuvvon áššái, de galgá ášši doalvut Sámiráđi presidentii (habilitehtaprinsihpa vuodul). Jus presideanta lea seaguhuvvon áššái, galgá ášši doalvut Bargolávdegoddá.

Váidaga sisdoallu

Váidaga sáhtta buktit sihke njálmmálaččat ja čálalaččat. Váidagis galgá čielgasit boahit ovdán gii váidala, geasa ášši guoská, oanehaš čilgehus dáhpáhusas, ja namma vejolaš vihtaniin. Sámiráđđi sáhtta bivdit vuđolat čálalaš dieđuid oažžut.

Anonymitehta ja kontradikšuvdna

Sámiráđis lea geatnegasvuohta čoavdit riido- dahje rohcošanáššiid mat sáhttet leat psykalaš noadđin bargiide ja ovddasteddjiide. Sámiráđđái lea váttis giedahallat dákkár áššiid jus ii mitaluvvo geat dasa leat seaguhuvvon. Kontradikšuvdna (vuoigatvuohta vástidit váidagiidda) dihtii lea dehálaš ahte son guhte váidda guoská beassá diehttit manin son lea váidojuvvon ja gii lea váidaga ovddidan. Dát mielddisbuktá ahte Sámiráđđi ii sáhte mieđihit anonymitehta go galgá dohkálaččat giedahallat ja iskat ášši. Sámiráđđi áigu goit ge giedahallat ášši nu ahte dat ii leat almmolaš ii ge seaguhit dasa eambbo olbmuid go dárbbášlaš.

Áššemeannudeapmi

Son guhte lea ovddidan váidaga galgá farggamusat, ja goit ge vahkku sisa, oažžut máhcaheami váldočállis dieđuiguin ráhkaduvvo go áššin, gii giedahallá ášši, makkár iskosiid Sámiráđđi áigu dahkat ja goas sáhtta loahpalaš konklusuvdna vuordit.

Iskosat

Son guhte meannuda ášši galgá iskagoahtit ášši nu fargga go vejolaš. Iskosat galget várrogasvuodain čadahuvvot. Ulbmil iskosiiguin lea gávnnahit lea go bargobirasláhka dahje Sámiráđi njuolggadusat rihkkojuvvon, ja leat go eará bealit maid organisašuvdna berre giedahallat. Man viidán iskosat galget dáhpáhuvvat, lea das gitta man stuoris ášši lea. Iskosat fertjit čuvgehit dáhpáhusaid nu bures ahte addá doarvái vuodu konkluderet sutnje guhte galgá ášši meannudit. Sámiráđđi galgá sihkkarastit kontradikšuvdna. Ii oktage galgga iešheanálaččat álggahit iskosiid. Buot navdimat ja vuorjašumit dákkár áššiid ektui galget dáid njuolggadusaid mielde giedahallojuvvot.

Konklusuvdna

Go iskosiid boadus lea gárvvis, ferte son guhte meannuda ášši čálalaččat konkluderet. Go konklusuvdna lea gárvvis, galgá bealálaččaide dieđihit bohtosiin ja makkár vejolaš doaimmat biddjojít johtui.

Ráđdeaddin ja doarjja

Go bealálaš gohččojuvvo ságastallamiidda Sámiráđiin riido- dahje rohčošanáššis, de sáhtta ieš válljet váldit goalmát olbmo mielde geasa luohttá.

Doaimmaid bidjat johtui

Jus bargobiraslága dahje Sámiráđi siskkáldas njuolggadusaid leat rihkkon, lea Sámiráđis geatnegasvuohta bidjat doaimmaid johtui nu ahte rihkkosat nohket ja nu ahte ovttaskas olbmo psykososiála bargodilli fas šaddá dohkálažžan. Doaimmat leat dan duohken man duodalaš ášši lea. Doaimmat sáhttet omd. leat soabadallan, joavkonannen, bagadallan, buorebut heivehit bargguid, čielgaseappot juohkit bargguid ja ovddasvástádusaid, váruhus, sirdin dahje bargguid rievdadeapmi. Duodalaš riido- ja rohčošanáššiin sáhtta leat áigequovdil eretcealkit dahje čievččastit. Jus Sámiráđđái lea áigequovdil váldit ášši, galgá váldočáli dahje presideanta ovddidit ášši Bargolávdegodđái. Son guhte lea vásihan illásteami galgá beassat buktit oainnus vejolaš vádimii ja su oaidnu galgá deattuhuvvot go mearriduvvo.

Jus bargobirasláhka dahje Sámiráđi njuolggadusat eai leat rihkkojuvvon, de dábálaččat ii leat dárbu bidjat doaimmaid johtui. Iskkadeamit soitet goit ge čájehit ahte organisašuvnnas leat eará bealit maid berre bargobirrasa dihtii njulget. Dát sáhttet leat fágalaš vuostálasvuodát, eahpečielga barggut, heajos jodiheapmi dahje smávit ovttasbargováttisvuodát.

Čuovvoleapmi ja fuolaheapmi

Sáhtta leat lossat leat oassin rohčošan- dahje riidoáššis. Sámiráđđi ferte bearráigeahččat ahte bealálaččain buoremus lági mielde atno fuolla, sihke ášši giedahallama áigge ja maŋŋá go ášši lea gárvásit meannuduvvon. Sámiráđđi ferte čuovvolit ja dárkkistit daid doaimmaid mat biddjojít johtui oaidnin dihte čuvvojuvvojít go ja doibmet go.

Seksuálalaš illásteamit ja veahkaválddálašvuodát leat áššin Sámiráđđái go:

1. Sámiráđi ovddasteaddji dahje bargi váruhuvvo dahje čuoččuuvvo leat seksuálalaččat illástan dahje veagalvárdán olbmo dahje olbmuid Sámiráđi siskkobeaide dahje olggobealde.
2. Lea vuorjašuvvan dahje beassá diehttit ahte ovddasteaddji dahje bargi lea vásihan ahte muhtin Sámiráđi siskkobeaide dahje olggobealde lea seksuálalaččat illástan dahje veagalvárdán su.

Sámiráđi njuolggadusat alkohola guossoheami ektui:

- Sámiráđđi galgá leat ovddasvástideaddji organisašuvdna mas alkohola dušše guossohuvvo erenoamáš oktavuodain. Erenoamáš oktavuodát sáhttet ovdamearkka dihtii leat feastamállásat dahje buorástahttindoalut.
- Dákkár dilálašvuodain galgá álo maddái fálojuvvot juhkamuš alkohola haga, nu ahte lea vejolaš válljet juhkamuš mas ii leat alkohola.
- Go alkohola guossohuvvo, de ii galgga guossohit eambo go 3 glása juohke olbmui. Sámiráđđi ii galgga spriitta ovddas máksit.
- Dábalaš Sámiráđi čoahkkimiin ii berre guossohit alkohola. Mállásiid oktavuodas dákkár dilálašvuodain galgá juohkehaš ieš máksit juhkamuš ovddas jus das lea alkohola.